Черняк А.М.,
доктор юридичних наук, доцент,
ректор Національної академії
Служби безпеки України
ORCID ID: *0000-0002-4958-783X*

DOI: *https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/136-147*

УДК 343.326:355.401

КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ

Анотація. *Особливістю сучасної ситуації є те, що тероризм як суспільно небезпечне й злочинне явище, розв'язування та ведення агресивної війни, порушення законів і звичаїв війни, незаконний обіг і використання вогнепальної зброї та боєприпасів, сепаратизм та низка інших протиправних проявів поєднались у системній злочинній поведінці окремих виконавців. Забезпечити виконання завдань з протидії тероризму силами правоохоронних органів можливо лише за умови поєднання зусиль органів досудового розслідування з можливостями оперативно-розшукових та контррозвідувальних підрозділів.*

Мета статті *полягає у визначенні ролі, завдань й можливостей контррозвідувальних підрозділів СБ України у виявленні й протидії вчиненню злочинів терористичної спрямованості.*

В статті розглянуто основні напрями діяльності контррозвідки в боротьбі з тероризмом, законні підстави й завдання контррозвідувального документування та законодавчі вимоги до здійснення такої діяльності оперативними підрозділами.

Також розглядаються проблеми щодо розуміння сутності й небезпечності тероризму та терористичної діяльності як виду злочинів, вчинення яких створює загрозу безпеці держави. Визначено роль і місце контррозвідувальної діяльності, можливості контррозвідувального пізнання фактичних обставин підготовки й вчинення злочинів, значення й основний зміст роботи контррозвідувальних підрозділів СБ України в протидії підготовці й вчиненню терористичних актів та інших злочинів терористичної спрямованості.

Розкрито законодавчі підстави, основні завдання контррозвідувального документування ознак підготовки злочинів дослідженої категорії, вказується на значення отриманих результатів для досудового розслідування, розкриваються можливості й шляхи їх використання в доказуванні.

Обґрунтовано, що тероризм як окремий вид злочинної діяльності, вчинення терористичного акту й більшість злочинів терористичної спрямованості не лише посягають на суспільні інтереси та громадську безпеку, а й створюють загрозу національній безпеці держави. Підготовка і вчинення таких злочинів часто має підтримку й навіть ініціюється з боку спеціальних служб та державних органів окремих зарубіжних країн. Це має яскравий прояв сьогодні в Україні, що перебуває в стані війни з країною-агресором, країною-терористом. За таких умов у протидії терористичним проявам вагомою є роль підрозділів контррозвідки, чиїм завданням є, поряд з іншим, здійснення в установленому порядку комплексних пошукових заходів з метою своєчасного добування достовірної інформації про загрози та наміри вчинення терористичних актів, про створення терористичних груп чи організацій, про джерела фінансування терористичної діяльності тощо.

Ключові слова: *тероризм; терористичний акт; контррозвідувальна діяльність; протидія злочинам; оперативне документування; досудове розслідування.*

Постановка проблеми. До вивчення проблеми виникнення, існування, розвитку тероризму, терористичної діяльності та протидії цим негативним суспільно небезпечним явищам прикуто увагу широкого загалу громадськості, багатьох науковців, практиків з правоохоронних та судових органів не лише нашої країни, а й усього світу. До глобальних причин тероризму, якими зазвичай називають соціально-економічні, політичні, релігійні, сьогодні додались ще й ті, що пов'язані з екстремістською поведінкою урядів окремих держав, які виводять вчинення терористичних актів на рівень державної політики, демонструючи зневагу до загальнолюдських цінностей і світового правопорядку. Метою їх терористичної ідеології стає загострення соціальної нерівності, розшарування верств населення, послаблення в них соціальних і сімейних зв'язків, руйнування культурної самобутності окремих народів, розповсюдження підконтрольними засобами масової інформації чужорідних ідей і поглядів, що в сукупності призводить до збільшення нерівності, зростання насильства, внутрішнього невдоволення діями урядів інших, «недружніх» до держави-терориста країн. Проблеми забезпечення стабільності й безпеки державного розвитку на глобальному, національному, регіональному рівнях значно загострюються в умовах збройних конфліктів, під час ведення відкритої і ніким не спровокованої війни. Багато в чому такі умови ускладнюються небезпекою неконтрольованого розповсюдження зброї, вибухових речовин та пристроїв, релігійного екстремізму, збільшенням обсягів наркоторгівлі й контрабанди наркотиків, як вимушеної, так і незаконної міграції населення, виникненням осередків екологічної напруги тощо. Наслідки розповсюдження тероризму сьогодні можна вважати злочинним викликом світовій цивілізації.

Особливістю сучасної практики протидії небезпечним для людства злочинам є те, що тероризм як суспільно небезпечне й злочинне явище, розв'язання та ведення агресивної війни, порушення законів і звичаїв війни, незаконний обіг і використання вогнепальної зброї та боєприпасів, сепаратизм та низка інших протиправних проявів поєднались у системній злочинній поведінці окремих виконавців. На даний час Україна опинилась в епіцентрі численних терористичних атак, які несуть загрозу самому існуванню країни. Останні обставини сьогодні добре відомі правоохоронним органам нашої держави, її спецслужбам. Не випадково місце і роль органів безпеки держави, її контррозвідувальних підрозділів у протидії тероризму в нашій країні є ключовими. Це відповідає потребам захисту життя, здоров'я, прав й інтересів громадян та внутрішньої безпеки держави і органів державного управління. Забезпечити виконання завдань з протидії тероризму силами правоохоронних органів можливо лише за умови поєднання зусиль органів досудового розслідування з можливостями оперативно-розшукових та контррозвідувальних підрозділів. Водночас така оперативна діяльність, що здійснюється як на гласній основі, так і негласно, має бути підпорядкована суворим вимогам законів, а використання її результатів в контррозвідувальній практиці та в інтересах кримінального судочинства не повинна порушувати або безпідставно обмежувати основних прав людини та законних інтересів особи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Кримінологічні, кримінально-правові, кримінальні процесуальні, криміналістичні, оперативно-розшукові, соціально-політичні та низка інших аспектів тероризму як злочинного явища, терористичного акту як окремого виду злочинів та інших злочинів терористичної спрямованості, питання протидії силами правоохоронних органів і їхніх підрозділів вчиненню таких злочинів тривалий час перебувають в колі інтересів вітчизняних і зарубіжних науковців.

Протягом останнього десятиліття, а надто останніми роками проблеми тероризму не лише не стали більш зрозумілими, а навпаки – загострились і це зумовлює потребу їх активного наукового дослідження. Ці питання стали предметом поглиблених наукових інтересів таких вітчизняних вчених, як В. Антипенко, О. Бантишев, О. Батюк, І. Гора, В. Грищук, В. Ємельянов, В. Зеленецький, В. Колесник, В. Крутов, В. Ліпкан, В. Літвін, Р. Мукоїда, М. Погорецький, І. Рижов, Д. Сергєєва, Г. Скуба, В. Тихий, Є. Фесенко, В. Ходанович, О. Ярмиш та інших відомих науковців. Разом з тим питання контррозвідувального забезпечення протидії тероризму, можливостей контррозвідувальних підрозділів у виявленні й припиненні злочинів терористичної спрямованості, використання результатів контррозвідувальних заходів в інтересах кримінального судочинства під час досудового розслідування подібних злочинних проявів та ін. залишається майже не дослідженим і це зумовлює потребу більш глибокого вивчення проблеми. Пошук і відшукання оптимальних форм протидії тероризму – завдання не стільки наукове, як виразно практичне, але кожне практичне рішення може бути ефективним лише в разі його належного наукового обґрунтування.

Мета статті полягає у визначенні ролі, завдання й можливостей контррозвідувальних підрозділів СБ України у виявленні й протидії вчиненню злочинів терористичної спрямованості. Розглянуто основні напрями діяльності контррозвідки в боротьбі з тероризмом, законні підстави й завдання контррозвідувального документування та законодавчі вимоги до здійснення такої діяльності оперативними підрозділами.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Як відомо, метою контррозвідувальної діяльності виступає запобігання й своєчасне виявлення зовнішніх та внутрішніх загроз безпеці України, припинення терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їх виникнення. Протидія тероризму визначена однією з основних ланок загального ланцюга завдань правоохоронного органу спеціального призначення. З точки зору національного законодавства України, діяльність в нашій країні як і в інших цивілізованих країнах світу терористичних груп та терористичних організацій, а так само й терористів-одинаків є протиправною, а якщо бути більш точним, то злочинною тому, що порушує національне законодавство і спрямована на спричинення істотної шкоди національній безпеці держави[1]. Водночас діяльність контррозвідувальних підрозділів спрямована на протидію злочинності у зв'язку з тим, що вони діють у напрямі забезпечення громадської й державної безпеки та захисту національних інтересів. У цьому розумінні співробітники контррозвідувальних підрозділів, маючи у своєму розпорядженні відповідні оперативні сили та засоби, виявляють, припиняють злочин, фіксують ознаки злочинної діяльності та за наявності підстав вживають заходів до передачі відпо-

[1] М А Погорецький, Боротьба з сучасним тероризмом: міжнародні та внутрішньодержавні проблеми правового регулювання (2003) 1 *Честь і закон* 24–27; М А Погорецький, Боротьба з тероризмом: проблеми правового регулювання. *Актуальні проблеми будівництва та розвитку внутрішніх військ МВС України*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 25–26 лютого 2003 р.) (Харків, ВІ ВВ МВС України, 2003) 34–36; М А Погорецький, Кримінально-правова оцінка оперативно-розшукової інформації про терористичний акт. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України*: матер. міжн. наук.-практ. семінару (м. Харків, 1–2 жовт. 2002 р.) (Харків, Східно-регіон. центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003) 224–228; М А Погорецький, Г С Берест, Оперативно-розшукове супроводження досудового розслідування терористичного акту, вчиненого з використанням вибухового пристрою. *Від громадського суспільства – до правової держави: Теорія і практика протидії злочинності:* зб. тез доповідей (Харків, ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 15 квітня 2011) 156–159; М А Погорецький, Сучасний тероризм: проблемні питання. *Екстремізм, сучасні прояви та напрями боротьби з ним*: матеріали круглого столу (м. Полтава, 12–13 грудня 2013 р.) / за ред. Е В Федосова (Київ, ФОП Кандиба Т.П., 2013) 83–85.

відних матеріалів контррозвідувальної діяльності органам досудового розслідування для здійснення кримінального провадження згідно з їхньою компетенцією.

Своєрідна еволюція сучасних проявів терористичної діяльності, зокрема поява таких її нових форм як кібертероризм, біотероризм, ядерний та хімічний тероризм тощо, викликала у багатьох країнах потребу законодавчого закріплення й активної популяризації контррозвідувальної діяльності державних спеціальних служб. Це визнається невід'ємним атрибутом протидії такій злочинній діяльності у більшості країн світу оскільки без участі оперативних підрозділів майже неможливим слід визнати своєчасне виявлення і якісну нейтралізацію зовнішніх та внутрішніх загроз, багатьох факторів підриву національної безпеки будь-якої держави. В нашій державі контррозвідка відіграє центральну роль у виявленні членів терористичних формувань, встановленні їх спонукальних мотивів, джерел внутрішньої та зовнішньої підтримки й фінансування, методів і тактичних прийомів терористичної діяльності й супутніх процедур, умов функціонування тощо. По суті, роль контррозвідки полягає не лише в організації діяльності власних підрозділів та їх співробітників, а й в наданні підтримки особам, які є відповідальними за прийняття рішень щодо планування та здійснення державної стратегії протидії тероризму.

Важливим є те, що контррозвідувальна діяльність в переважній більшості випадків здійснюється не у зв'язку із певною подією, яка відбулась у певний час в певному місці, не з виникненням конкретного юридичного факту, котрий свідчить про ймовірне вчинення терористичного акту чи іншого злочину терористичної спрямованості, а у зв'язку з обґрунтованим припущенням щодо наявності реальних передумов до початку або про вже здійснення певних дії, які вказують на існування терористичної діяльності, направленої на нанесення шкоди національній безпеці України. Оскільки терористичні організації, терористичні групи до фактичного вчинення ними відкритого й іноді навіть демонстративного акту терору діють здебільшого приховано, успіх операції з виявлення й ліквідації терористичних мереж та їх учасників значною мірою залежить від наявності в правоохоронних органів негласно отриманої детальної інформації. Така інформація повинна давати підстави для здійснення певних контрдій, спрямованих на протидію злочинній діяльності.

Сьогодні діяльність вітчизняних контррозвідувальних підрозділів у боротьбі з тероризмом здійснюється за двома напрямами. Перший з них забезпечує реалізацію превентивної функції та передбачає вжиття заходів із запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України. Відповідно до завдань цього напряму, контррозвідувальна діяльність має безперервний характер й спрямована на обмеження активності терористичних організацій, терористичних груп та окремих осіб, що виношують терористичні наміри. Отже, у випадках, коли контррозвідувальними підрозділами виявлено факти терористичної діяльності, нагальним завданням буде припинення таких посягань. Водночас питання початку здійснення кримінальних проваджень й притягнення осіб до кримінальної відповідальності не можна вважати основною і превентивною функцією контррозвідки. Якщо ж загроза безпеці реальна, то діяльність контррозвідки переходить на другий напрям, починає діяти репресивна функція, що спрямована на встановлення осіб, які вчинили або готуються вчинити терористичні злочини. Таке розмежування на превентивну та репресивну функції має практичну значущість, оскільки, відповідно до класичного підходу, лише останній напрям реалізується у процесуальній площині шляхом здійснення кримінального переслідування винних осіб.

Сучасні задачі контррозвідки у протидії тероризму відповідають загально-

державній Концепції боротьби з тероризмом в Україні[1] і полягають в такому:

– здійснення в установленому порядку комплексних пошукових заходів з метою своєчасного добування достовірної інформації про загрози та наміри вчинення терористичних актів, про створення терористичних груп чи організацій, про джерела фінансування терористичної діяльності;

– забезпечення якісного аналізу здобутої інформації;

– реалізація за єдиним задумом комплексу взаємоузгоджених планових оперативно-розшукових, контррозвідувальних, оперативно-технічних та інших передбачених законодавством заходів із викриття діяльності терористичних організацій, терористичних груп, окремих терористів щодо підготовки або вчинення злочинів терористичної спрямованості;

– організація та проведення спеціальних операцій з метою усунення терористичної загрози, припинення діяльності терористичних організацій та терористичних груп;

– уточнення порядку взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом у різних ситуаціях;

– реалізація комплексу заходів щодо підвищення ефективності державного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії фінансуванню тероризму;

– посилення державного контролю за виробництвом, ввезенням, реєстрацією та використанням в Україні товарів подвійного призначення з метою недопущення застосування їх в терористичних цілях;

– впровадження новітніх методів і засобів здійснення контррозвідувальної діяльності з метою своєчасного виявлення та припинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю;

– удосконалення методик та алгоритмів пошуку й оброблення інформації щодо осіб, причетних до терористичної діяльності, джерел фінансування тероризму, зокрема шляхом здійснення аналізу контенту в мережі Інтернет.

Такими є не всі, але основні із завдань, що стоять сьогодні перед співробітниками контррозвідувальних підрозділів СБ України. Частина таких завдань має особливості, зумовлені роботою оперативних підрозділів в умовах воєнного стану, врахування якого впливає не лише на постановку й послідовність вирішення завдань, але й на вибір і тактику реалізації окремих контррозвідувальних заходів та використання їх результатів в контррозвідувальній практиці й в інтересах кримінального провадження. Такі заходи мають забезпечувати циклічний процес пошуку, збирання, оброблення, переосмислення, збереження та видачі інформації про терористичну діяльність і її наслідки, осіб, які причетні до підготовки, надання сприяння, вчинення окремих злочинів. Вся робота контррозвідувальних підрозділів СБ України відбувається в правовому полі й здійснюється з дотриманням відповідних норм законів та в порядку, що встановлений вимогами відомчих нормативних актів.

Так, наприклад, в чинному на сьогодні Законі України «Про контррозвідувальну діяльність»[2] зазначено, що для виконання визначених законом завдань під час контррозвідувальної діяльності органи, підрозділи та співробітники СБ України мають право: здійснювати контррозвідувальний пошук, оперативно-розшукові заходи з використанням оперативних та оперативно-технічних сил і засобів; виявляти, фіксувати і документувати гласно і негласно терористичні та інші посягання на державну безпеку України, вести їх оперативний облік; здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних за-

[1] Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні: Указ Президента України від 05.03.2019 № 53/2019 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text> дата звернення 04.05.2022.

[2] Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 № 374-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374–15#Text> дата звернення 04.05.2022.

собів тощо. Разом з тим вітчизняний законодавець встановлює, що до них відносять заходи гласного та негласного характеру, а також можуть бути використані будь-які джерела: гласні (заяви, повідомлення громадян, повідомлення у ЗМІ тощо) й негласні (повідомлення осіб, які конфіденційно співпрацюють з контррозвідувальними органами, безпосереднє виявлення оперативним співробітником інформації в результаті опитування, візуального спостереження, оперативного впровадження тощо). Контррозвідувальна інформація здобувається за допомогою визначених Законами України «Про контррозвідувальну діяльність» та «Про оперативно-розшукову діяльність» контррозвідувальних та оперативно-розшукових заходів, під час документування відомостей про факти, які мають значення для забезпечення безпеки держави й національних інтересів. Терористична діяльність та протидія їй цілком підпадають під сферу забезпечення таких державних інтересів.

Отримана контррозвідувальними підрозділами інформація, що вказує на підготовку або здійснення терористичної діяльності, відіграє важливі пізнавальну та дієву функції. Першу з них традиційно пов'язують з інформаційно-аналітичним забезпеченням контррозвідувальної діяльності і це зводиться переважно до вивчення й оцінювання оперативної обстановки, що слугує основою для прийняття управлінських і правових рішень. Реалізація дієвої функції контррозвідувальної інформації передбачає, з одного боку – отримання необхідних тактично значущих для оперативної перевірки відомостей, а з іншого – включення їх у порядку зворотного зв'язку в процес контррозвідувальної розробки у вигідному для неї світлі. В цій якості вона становить собою власне засіб впливу на об'єкти і суб'єктів контррозвідувальної діяльності, оскільки запобігання, припинення підготовки до терористичної діяльності, виявлення ознак злочинів терористичної спрямованості є нічим іншим, ніж практичним маніпулюванням вказаною інформацією при проведенні відповідної діяльності працівниками правоохоронних органів. В цьому випадку контррозвідувальна інформація характеризується конкретністю й значною швидкоплинністю, що особливо необхідно враховувати при вирішенні організаційно-тактичних завдань. В цьому полягає принципова схема «спрацювання» контррозвідувальної інформації.

Виявлення контррозвідувальними підрозділами осіб і фактів, що становлять інтерес для СБ України у зв'язку з ймовірним віднесенням до терористичних загроз – це комплекс цілеспрямованих заходів, які вживають для виявлення, отримання та накопичення нових, раніше не відомих відомостей, важливих для протидії терористичній діяльності. Зазвичай для отримання необхідної інформації збирання таких відомостей здійснюється з використанням кількох джерел у їх комплексі: негласними контррозвідувальними заходами, радіоелектронною розвідкою, комп'ютерною розвідкою, аналітичною розвідкою на основі аналізу відомостей з відкритих джерел тощо. Процес виявлення ознак підготовки чи здійснення терористичної діяльності передбачає отримання та перевірку первинної інформації про осіб і факти, що становлять інтерес для контррозвідувальних підрозділів. Безумовно, що адресатом отримання первинної інформації є оперативні працівники контррозвідки. Саме вони за допомогою відповідних засобів і методів здійснюють цілеспрямований інформаційний пошук.

Пізнання оперативним працівником фактів і явищ, що вказують чи можуть вказувати на терористичну діяльність, має багато спільного із пізнанням кримінального правопорушення, яке здійснюється слідчим, прокурором після початку досудового розслідування[1]. В пізнанні

[1] М А Погорецький, Г С Берест, Оперативно-розшукове забезпечення розслідування терористичного акту із застосуванням вибухового пристрою (2009) 4 *Вісник Запорізького юрид. ін-ту Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ* 211–225.

таких фактів й обставин і слідчий, і оперативний працівник спираються на загальні закони пізнання і тому слідча та контррозвідувальна практика отримання відповідних відомостей по суті не відрізняються від пізнання в інших галузях соціальної дійсності. Цей процес зводиться до розумової діяльності, до здійснення логічних операцій з поняттями, фактами і полягає у виконанні конкретних практичних дій, в ході яких завдяки використанню процесуальних або контррозвідувальних засобів встановлюються певні дані, що мають значення для пізнання фактичних обставин підготовки або вчинення терористичної діяльності. Водночас і кримінально-процесуальна, і оперативно-розшукова та контррозвідувальна форми пізнання мають збіжність у єдності мети, у використанні пізнавальних методів, у єдності інформаційного процесу, який полягає у збиранні, перевірці, оцінці та використанні інформації[1].

Для початку здійснення контррозвідувальної діяльності в напрямі протидії тероризму повинні бути певні підстави. Такі підстави визначено насамперед у ст. 6 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» де вказано, що ними є: наявність достатньої інформації, що потребує перевірки за допомогою спеціальних форм, методів і засобів про, в тому числі, терористичні посягання чи терористичну діяльність; виконання визначених законом завдань щодо контррозвідувального захисту органів державної влади, правоохоронних і розвідувальних органів, захисту посольств і представництв іноземних держав в Україні та їх співробітників від терористичних посягань[2]. Спираючись на вимоги даного Закону, працівники контррозвідувальних підрозділів: всебічно вивчають та перевіряють факти, що стали підставою для підозри особи (групи осіб) у підготовці або вчиненні терористичного акту чи іншого злочину терористичної спрямованості; встановлюють наявність чи відсутність ознак приготування або вчинення злочину в діях підозрюваної особи; досліджують конкретні обставини, за яких особою чи групою осіб були скоєні дії, які містять ознаки злочинного наміру або фактичного здійснення терористичних злочинів; визначають ступінь суспільної небезпеки і загрози національним інтересам, надають правову оцінку діям осіб, яких перевіряють; з'ясовують можливу наявність обставин, для притягнення об'єкта перевірки до кримінальної відповідальності; виявляють і досліджують нові факти, які підтверджують, посилюють або спростовують початкові підозри, створюють умови, що ускладнюють або роблять неможливими протиправні дії об'єкта перевірки. На цих етапах контррозвідувальної діяльності застосовується практично увесь арсенал оперативних сил, засобів і методів.

Контррозвідувальні підрозділи здійснюють документування й заводять контррозвідувальні справи на підставі вимог ч. 2 ст. 7 та ст. 8 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність». Так, у ст. 8 зазначеного Закону визначено, що для організації та здійснення контррозвідувальної діяльності, систематизації і документальної фіксації отриманих результатів, їх аналізу, оперативної і правової оцінювання, прийняття відповідних управлінських рішень органи і підрозділи СБ України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, ведуть контррозвідувальні справи[3]. За своєю сутністю

[1] В Колесник Криміналістична тактика в забезпеченні діяльності оперативних та слідчих підрозділів СБ України з виявлення й розкриття злочинів: монографія: у 2 ч. Ч. 1 (Київ, НВВ НА СБ України, 2011) 212–213; М А *Погорецький,* М О Ленко, Д Б Сергєєва, Процесуальні та криміналістичні засади початкового етапу розслідування терористичних актів, вчинених з використанням саморобного вибухового пристрою: монографія (Київ, Алерта, 2014) 300; *М А Погорецький, Д Б* Сергєєва, О Ю Татаров, Розслідування терористичних актів: навч. посібник (Київ, Дакор, 2014) 160.

[2] Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 № 374-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/374–15#Text> дата звернення 04.05.2022.

[3] Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 № 374-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws

така оперативна справа – це уособлене провадження з документування працівниками контррозвідувального підрозділу процесу виявлення й запобігання розвідувальній, терористичній та іншій протиправній діяльності.

Завданнями контррозвідувального документування підготовки до вчинення терористичної діяльності можуть бути такі: з'ясування обставин підготовки, висловлювання намірів до вчинення терористичного акту чи іншого злочину терористичної спрямованості; вивчення особистості підозрюваної у підготовці або вчиненні терористичного злочину особи; встановлення і вивчення зв'язків особи, яка готується до вчинення терористичного акту чи надавала допомогу у його вчиненні; вивчення справжніх намірів особи, яка готувалася до вчинення терористичного акту, відмовилась від його вчинення та добровільно погодилася надати допомогу СБ України у виявленні спільників терористичної діяльності, їхніх зв'язків; здійснення негласного контролю за поведінкою фігуранта з метою недопущення вчинення ним злочину терористичної спрямованості; планування і підготовка заходів щодо реалізації матеріалів КРД та ОРД й затримання особи під час спроби реалізації злочинного наміру безпосередньо під час його вчинення; забезпечення безпеки осіб, які мають відношення до заходів, що здійснюються під час контррозвідувального документування й використання отриманих під час його проведення даних; недопущення продовження злочинних дій особи, яка підозрюється у підготовці або вчиненні терористичного злочину; створення умов для проведення гласних та негласних процесуальних дій під час кримінального провадження за фактом вчинення злочину терористичної спрямованості; вивчення потенційних можливостей щодо протидії з боку підозрюваного й інших осіб досягненню мети кримінального провадження для наступного повідомлення таких даних органу досудового розслідування.

Контррозвідувальне та оперативно-розшукове документування мають збіжні риси, у деяких випадках – подібні завдання і водночас між ними існують певні розбіжності, розгляд і оцінка яких не входить до безпосередніх завдань цієї короткої наукової розвідки. Проте вважаємо за доцільне підтримати тут думку М. Погорецького стосовно того, що контррозвідувальна діяльність, як самостійний вид державно-правової діяльності, на відміну від оперативно-розшукової, в якій виправдано обмежені строки ведення оперативно-розшукової справи (ст. 9 Закону про ОРД), повинна мати свою організаційно-правову форму проведення довгострокових (на 5–10 і більше років) контррозвідувальних операцій, в тому числі й з проведенням за необхідністю контррозвідувальних заходів, направлених на обмеження конституційних прав громадян, але з посиленням їх гарантій.[1] Водночас, зважаючи на небезпеку, яку несуть злочини терористичної спрямованості, на тяжкість наслідків вчинення заздалегідь і добре підготовлених та ще й за допомогою іноземних спецслужб або й самими спецслужбами іноземних держав терористичних актів, вважаємо, що завданням контррозвідувального забезпечення протидії тероризму має бути не тривале, не на роки ведення контррозвідувальних справ з метою докладного встановлення всіх аспектів підготовки до вчинення терористичного акту чи іншого злочину терористичної спрямованості, а якнайшвидше виявлення ознак підготовки до таких злочинів та їх негайне припинення з відверненням тяжких наслідків. У цьому контексті важливого значення набуває кримінально-правова оцінка контррозвідувальної

/show/374–15#Text> дата звернення 04.05.2022.

[1] М Погорецький, Співвідношення оперативно-розшукової, контррозвідувальної, розвідувальної та кримінально-розвідувальної діяльностей, *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: міжнародна науково-практична конференція (Одеса, ОДУВС 2016) 24.

та оперативно-розшукової інформації про терористичний акт[1].

З огляду на розв'язання пізнавальних завдань інформацію про терористичну діяльність чи підготовку конкретних осіб до неї, котру отримують у результаті контррозвідувальних та оперативно-розшукових заходів, можна використовувати за такими напрямами: для формування й використання оперативних обліків і вивчення оперативної обстановки у певному регіоні, на певному об'єкті оперативного обслуговування; для використання з метою запобігання чи припинення розпочатої терористичної та іншої злочинної діяльності; в досудовому розслідуванні злочинів як приводи і підстави для початку кримінального провадження[2], для приводів та підстав проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; для забезпечення доказування, отримання джерел доказів[3], для обрання тактики проведення відповідних оперативно-розшукових заходів[4]; слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій[5] тощо.

Відповідно до законодоавчих приписів та вимог відомчих нормативно-правових актів усі для викоитрстання матеріалів контррозвіувальної діяльності та матеріалів ОРД в кримінальному процесі, такі матеріали мають бути розсекречені, а у разі неможливості, вони мають буте легалізованими. Проблеми легалізації таких матерілалів докладно викладені у наукових публікаціях з обмеженим доступом, а також у загальнизх рисах в довідкових на наукових джерелах[6].

Висновки. Тероризм як окремий вид злочинної діяльності, вчинення терористичного акту й більшість злочинів терористичної спрямованості не лише посягають на суспільні інтереси та громадську безпеку, а й створюють загрозу національній безпеці держави. Підготовка і вчинення таких злочинів часто має підтримку й навіть ініціюється з боку спеціальних служб та державних органів окремих зарубіжних країн. Це має яскравий прояв сьогодні в Україні, що перебуває в стані війни з країною-агресором, країною-терористом. За таких умов у протидії терористичним проявам вагомою є роль підрозділів контррозвідки, чиїм завданням виступає, поряд з іншим, здійснення в установленому порядку комплексних пошукових заходів з метою своєчасного добування достовірної інформації про загрози та наміри вчинення терористичних актів, про створення терористичних груп чи організацій, про джерела фінансування терористичної діяльності тощо. Отримана контррозвіду-

[1] М А Погорецький, Кримінально-правова оцінка оперативно-розшукової інформації про терористичний акт. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України*: матер. міжн. наук.-практ. семінару (м. Харків, 1–2 жовт. 2002 р.) (Харків, Східно-регіон. центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003) 224–228.

[2] М А *Погорецький,* Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання (2015) 1 *Вісник кримінального судочинства* 93–103; М А *Погорецький,* М О Ленко, Д Б Сергєєва, Процесуальні та криміналістичні засади початкового етапу розслідування терористичних актів, вчинених з використанням саморобного вибухового пристрою: монографія (Київ, Алерта, 2014) 300.

[3] М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія (Київ, РВВ НА СБУ, 2004) 336; М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 576.

[4] М А Погорецький, Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні (2013) 1 *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 270–277; М А *Погорецький,* Д Б Сергєєва, Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення (2014) 2 (33) *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією* (теорія і практика) 137–141.

[5] М А Погорецький, Д Б Сергеєва (за ред.), Криміналістична тактика: навч. посіб. 2-ге вид. доп. та перер. (Київ, Алерта, 2017) 244.

[6] М А *Погорецький*, *Легалізація оперативно-розшукової інформації. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т.* Т. VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / *ред. В В Коваленко, Є В Моісеєв, В Я Таций, Ю С Шемшученко* (*Київ, Атіка, 2010*) *421–424*; М А *Погорецький*, *Поняття та сутність легалізації оперативно-розшукової інформації* (2010) 4 Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка 26–40.

вальними підрозділами інформація, що вказує на підготовку або здійснення терористичної діяльності, має не лише пізнавальне, а й дієве значення.

Контррозвідувальна інформація може виступати засобами впливу на об'єкти і суб'єктів терористичної діяльності, усуваючи умови її здійснення або впливаючи на наміри виконавців, нейтралізуючи мотиви їхньої участі в злочинній діяльності тощо.

Значення контррозвідувальної діяльності для здійснення досудового розслідування за фактами підготовки або вчинення терористичних злочинів полягає в тому, що її результати можуть вказувати на приводи й підстави до початку здійснення кримінального провадження, вказувати на шляхи й можливості збирання доказів, бути їх джерелами за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України, або слугувати підставами для обрання слідчим, прокурором напрямів розслідування, тактичних прийомів проведення окремих слідчих дій.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Pro Kontseptsiiu borotby z teroryzmom v Ukraini [On counterintelligence activities] Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 05.03.2019 № 53/2019 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text> data zvernennia 04.05.2022 [in Ukrainian].

2. Pro kontrrozviduvalnu diialnist [On the Concept of Combating Terrorism in Ukraine] Zakon Ukrainy vid 26.12.2002 № 374-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374–15#Text> data zvernennia 04.05.2022 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

3. Kolesnyk V, *Kryminalistychna taktyka v zabezpechenni diialnosti operatyvnykh ta slidchykh pidrozdiliv SB Ukrainy z vyiavlennia y rozkryttia zlochyniv* [Forensic tactics in ensuring the activity of operational and investigative units of the Security Service of Ukraine in detecting and solving crimes] (Kyiv, NVV NA SB Ukrainy, 2011) 270 [in Ukrainian].

4. Pohoretskyi M A, *Problemy vykorystannia materialiv operatyvno-rozshukovoi diialnosti v kryminalnomu protsesi* [Problems of using materials of investigative activity in the criminal process] (Kyiv, Vyd-vo NA SB Ukrainy. 2004) 420 [in Ukrainian].

5. Pohoretskyi M A, *Funktsionalne pryznachennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi* [Functional purpose of investigative activity in the criminal process] (Kharkiv, Arsis LTD, 2007) 576 [in Ukrainian].

6. Pohoretskyi M A, *Lehalizatsiia operatyvno-rozshukovoi informatsii* [Legalization of investigative information] Mizhnarodna politseiska entsyklopediia: u 10 t. T. VI: Operatyvno-rozshukova diialnist politsii (militsii) (Kyiv, Atika, 2010) 421–424 [in Ukrainian].

7. Pohoretskyi M A, Serhieieva D B, Tatarov O Yu, *Rozsliduvannia terorystychnykh aktiv* [Investigation of terrorist acts: training. manual] (Kyiv, Dakor, 2014) 160 [in Ukrainian].

8. Pohoretskyi M A, Lenko M O, Serhieieva D B, *Protsesualni ta kryminalistychni zasady pochatkovoho etapu rozsliduvannia terorystychnykh aktiv, vchynenykh z vykorystanniam samorobnoho vybukhovoho prystroiu* [Procedural and forensic principles of the initial stage of the investigation of terrorist acts committed with the use of an improvised explosive device] (Kyiv, Alerta, 2014) 300 [in Ukrainian].

EDITED BOOKS

9. Pohoretskyi M A, Serheieva D B (za red), *Kryminalistychna taktyka* [Forensic tactics] (Kyiv, Alerta, 2017) 244 [in Ukrainian].

ARTICLES

10. Pohoretskyi M A, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii: problemy provadzhennia ta vykorystannia rezultativ u dokazuvanni [Secret investigative (search) actions: problems of proceedings and use of results in evidence] (2013) 1 *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* 270–277 [in Ukrainian].

11. Pohoretskyi M A, Berest H S, *Operatyvno-rozshukove zabezpechennia rozsliduvannia terorystychnoho aktu iz zastosuvanniam vybukhovoho prystroiu* [Operative investigative support for the investigation of a terrorist act with the use of an explosive device] (2009) 4 *Visnyk Zaporizkoho yuryd. in-tu Dnipropetrovskoho derzh. un-tu vnutr. sprav* 211–225 [in Ukrainian].

12. Pohoretskyi M A, Poniattia ta sutnist lehalizatsii operatyvno-rozshukovoi informatsii [The concept and essence of legalization of investigative information] (2010) 4 *Visnyk Luhanskoho derzh. un-tu vnutr. sprav im. E.O. Didorenka. Luhansk* 26–40 [in Ukrainian].

13. Pohoretskyi M A, Serhieieva D B, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii ta operatyvno-rozshukovi zakhody: poniattia, sutnist i spivvidnoshennia [Covert investigative (search) actions and operative-search measures: concept, essence and relationship] (2014) 2(33) *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)* 137–141 [in Ukrainian].

14. Pohoretskyi M A, Pochatok dosudovoho rozsliduvannia: okremi problemni pytannia [The beginning of the pre-trial investigation: certain problematic issues] (2015) 1 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva* 93–103 [in Ukrainian].

CONFERENCE PAPERS

15. Pohoretskyi M A, Spivvidnoshennia operatyvno-rozshukovoi, kontrrozviduvalnoi, rozviduvalnoi ta kryminalno-rozviduvalnoi diialnostei Kryminalna rozvidka: metodolohiia, zakonodavstvo, zarubizhnyi dosvid [Correlation of operative-search, counter-intelligence, reconnaissance and criminal-intelligence activities' Criminal intelligence: methodology, legislation, foreign experience] *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia* (Odesa, ODUVS 2016) 24 [in Ukrainian].

16. Pohoretskyi M A, Suchasnyi teroryzm: problemni pytannia [Modern terrorism: problematic issues] *Ekstremizm, suchasni proiavy ta napriamy borotby z nym*: materialy kruhloho stolu (m. Poltava, 12–13 hrudnia 2013 r.) / za red. E V Fedosova (Kyiv, FOP Kandyba T.P., 2013) 83–85 [in Ukrainian].

17. Pohoretskyi M A, Kryminalno-pravova otsinka operatyvno-rozshukovoi informatsii pro terorystychnyi akt [Criminal-legal evaluation of operative-investigative information about a terrorist act] *Problemy vidpovidalnosti za zlochyny proty hromadskoi bezpeky za novym Kryminalnym kodeksom Ukrainy*: mater. mizhn. nauk.– prakt. seminaru (m. Kharkiv, 1–2 zhovt. 2002 r.) (Kharkiv, Skhidno-rehion. tsentr humanitarno-osvitnikh initsiatyv, 2003) 224–228 [in Ukrainian].

18. Pohoretskyi M A, Borotba z teroryzmom: problemy pravovoho rehulyrovanyia [Fight against terrorism: problems of legal regulation] *Aktualni problemy budivnytstva ta rozvytku vnutrishnikh viisk MVS Ukrainy*: materialy nauk.– prakt. konf. (m. Kharkiv, 25–26 liutoho 2003 r.) (Kharkiv, VI VV MVS Ukrainy, 2003) 34–36 [in Ukrainian].

19. Pohoretskyi M A, Borotba z suchasnym teroryzmom: mizhnarodni ta vnutrishnoderzhavni problemy pravovoho rehuliuvannia [Struggle with modern terrorism: international and domestic problems of legal regulation] (2003) 1 *Chest i zakon: nauk.– prakt. zhurn. vnutr. viisk MVS Ukrainy* 24–27 [in Ukrainian].

20. Pohoretskyi M A, Kryminalno-pravova otsinka operatyvno-rozshukovoi informatsii pro terorystychnyi akt [Criminal-legal evaluation of operative-investigative information about a terrorist act] *Problemy vidpovidalnosti za zlochyny proty hromadskoi bezpeky za novym Kryminalnym kodeksom Ukrainy*: mater. mizhn. nauk.– prakt. seminaru (m. Kharkiv, 1–2 zhovt. 2002 r.) (Kharkiv, Skhidno-rehion. tsentr humanitarno-osvitnikh initsiatyv, 2003) 224–228 [in Ukrainian].

21. Pohoretskyi M A, Berest H S, Operatyvno-rozshukove suprovodzhennia dosudovoho rozsliduvannia terorystychnoho aktu, vchynenoho z vykorystanniam vybukhovoho prystroiu [Operative investigative support of the pre-trial investigation of a terrorist act committed with the use of an explosive device] *Vid hromadskoho suspilstva – do pravovoi derzhavy: Teoriia i praktyka protydii zlochynnosti*: VI mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia, 15 kvitnia 2011 r., m. Kharkiv: zb. tez dopovidei (Kharkiv, KhNU im. V.N. Karazina, 2011) 156–159 [in Ukrainian].

Cherniak A.M.,
Doctor of Law, Assosiate Professor,
Rector of the National Academy
of the Security Service of Ukraine
ORCID ID: *0000-0002-4958-783X*

DOI: *https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/136-147*

COUNTERINTELLIGENCE SUPPORT FOR PROACTIVE RESPONCES TO TERRORISM

The current situation in the world reveals terrorism as a socially threatened and criminal phenomenon, outbreaking hostile warfare, breaking the rules of war, illegal dissemination and use of weapons and ammunition, separatism and lots of illegal manifestations that merged into the criminal behaviour of some offenders. Currently, Ukraine is in the range of numerous terrorist attacks threating to its existence. To ensure task fulfilment to combat terrorism by law enforcement bodies is plausible in the matter of join efforts of pre-trial investigation bodies and operative – investigative and counterintelligence units.

The aim of the research *is to determine the role and objectives of counterintelligence units of the Security Service of Ukraine in terrorism detection and prevention.*

The primary activities of counterintelligence in the combating terrorism, legal grounds and objectives of counterintelligence reporting and legal requirements for the implementation of such activities by operative units are highlighted in the study.

The essence and risk of terrorism as a kind of crime threat to state security are also considered. The role and function of counterintelligence activities, counterintelligence awareness of circumstances in crime preparations and crime committed, significance of counterintelligence units of the Security Service of Ukraine in counteracting terrorist attacks have been determined.

Legal grounds, priorities of counterintelligence reporting of crime preparation signs of the researched category are revealed, significance of the obtained results in the pre-trial investigation and their application evidence are mentioned.

It has been mentioned that terrorism is a kind of criminal activity, the committing of a terrorist act and crimes is not only encroachment on public interests and public security, but also posing a threat to the national security of the state. The preparation and committing of such crimes is often supported and even initiated by special services and state bodies of foreign countries. Nowadays Ukraine is a vivid example and it is at war with a terrorist country. Under such circumstances, the role of counterintelligence units in combating terrorism is significant: their main priorities are to carry out comprehensive search initiatives in accordance with the established procedure in order to obtain relevant information related to threats, terrorist aims, terrorist groups or organizations, sponsorship of terrorist activities, etc.

Keywords: *terrorism; terrorist act; counterintelligence activities; counteraction to the crimes; operative reporting; pre-trial investigation.*